

Skreczko, Adam

Zrzeszenia eklezjalne jako pomoc życia wiarą

Rocznik Teologii Katolickiej 10, 131-143

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. Adam Skreczko

Uniwersytet w Białymstoku

ZRZESZENIA EKLEZJALNE JAKO POMOC ŻYCIA WIARĄ

CHURCH COMMUNITIES' SUPPORTING ROLE IN THE LIFE OF FAITH

The existence of different Christian communities is an important aspect of the Church's identity today. People belonging to different religious organizations have an opportunity to strengthen their own faith and the faith in their families. Faith needs to have a 'place' to strengthen itself. The participation in religious community life also helps a believer to answer difficult questions and doubts and experience the beauty of the life among the brethren in faith. The autor focuses on different forms of religious organizations and their role in supporting family life.

Wstęp

Zjawisko zrzeszania się chrześcijan jest wynikiem działania Ducha Świętego, który w ten sposób ożywia Kościół¹. Jest ono równocześnie efektem społecznej aktywności wiernych, wyrażającej się zdolnościami organizacyjnymi i zaangażowaniem laikatu. Różne formy zrzeszeń religijnych były obecne w Kościele od dawna. Najbardziej rozpowszechnione były bractwa, zakony i stowarzyszenia². Często nieformalnie miały charakter rodzinny, gdyż należały do nich całe domy,

¹ Jan Paweł II wskazuje, że na ten „nowy powiew Ducha Świętego w naszych czasach, trzeba się z wdzięcznością i nadzieją szeroko otworzyć”. *Przemówienie do I grupy biskupów polskich z wizytą ad limina* (12 I 1993) nr 3, *OsRomPol* 14(1993) nr 2, s. 16.

² Bractwa kościelne, inaczej zwane konfraterniami, były tak silne, że choć niektóre już nie istnieją, pozostały po nich odpusty brackie, które z racji tradycji mają większe znaczenie dla wiernych niż odpusty parafialne związane z wezwaniem kościoła. Zob. K. Kuźmak, *Bractwo kościelne*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, T. II. Lublin 1995, kol. 1013-1020.

i kierowały się zasadami zaczerpniętymi z życia rodzinnego, jednak nie były wprost nakierowane na formowanie małżeństw i rodzin. Szczególny rozkwit zrzeżeń religijnych nastąpił po Soborze Watykańskim II, kiedy to zaczęły powstawać i rozwijać się różnego rodzaju stowarzyszenia, grupy, wspólnoty i ruchy³. W ten dynamizm wpisują się także zrzeżenia rodzinne, które dążą do odnowy i umocnienia małżeństwa i rodziny⁴.

Ożywienie działalności Kościoła przez powstawanie i rozwój ruchów, stowarzyszeń, wspólnot oraz grup religijnych w Kościele nastąpiło po Soborze Watykańskim II. Jest ono ściśle związane nie tylko z wielką różnorodnością tych zrzeżeń, ale przede wszystkim z ich żywotnością. Kościół, postrzegając zjawisko wzmożonego zrzeczania się wiernych, charakterystyczne dla czasów współczesnych, mówił o „nowej epoce zrzeżeń”⁵ katolików świeckich.

Obok zrzeżeń tradycyjnych, niekiedy wprost z ich korzeni wyrosły nowe ruchy, stowarzyszenia, grupy i wspólnoty religijne. Odznaczają się one specyficznym charakterem i różnorodnością celów. Wszystkie te ugrupowania gromadzą świeckich i duchownych pragnących odkryć na nowo ewangeliczne przesłanie i nadać nowy kształt swej chrześcijańskiej egzystencji. Przez modlitwę, liturgię, zaangażowanie społeczne lub polityczne, ich członkowie podejmują wysiłek nadania swym chrześcijańskim obowiązkom bardziej żywej i nie zrutynizowanej formy. Otwartość, powrót do źródeł i zaangażowanie misyjne to owoce tej nowej epoki zrzeżeń⁶.

1. Różne formy zrzeżeń

Każdy, kto pragnie zajmować się zrzeżeniami kościelnymi napotka na trudność związaną z nazewnictwem. Stąd też warto zwrócić uwagę na to, jak są one najczęściej określane w literaturze zajmującej się ich działalnością.

Ruchy religijne

Ruchy religijne to zbiorowości o dość zwartej strukturze, wymagające od swoich uczestników większego zaangażowania i wyraźnego określenia tożsamości religijnej, co wiąże się z pewną wyłączością w tej dziedzinie⁷. Ruch religijny musi spełniać przynajmniej dwa spośród trzech warunków: musi udzielać odpowiedzi na ostateczne pytania o sens istnienia i o zbawienie wieczne w obrębie

³ Por. ChL, 29.

⁴ W literaturze zrzeżenia rodzin określa się różnymi terminami: ruchy, stowarzyszenia, grupy, wspólnoty i organizacje. Zdaniem B. Mierzwińskiego najlepszym określeniem, oddającym sens ich powstawania, jest termin „wspólnoty rodzin”. Jednak wydaje się, że bardziej uniwersalnym określeniem jest „zrzeżenie rodzin” (por. ChL 29). Por. B. Mierzwiński, *Wspólnoty rodzin – znakiem czasu*, AK 87(1995) nr 516, s. 229.

⁵ ChL, 29.

⁶ Por. G. Chantraine, *Laikat, chrześcijaństwo w świecie*, Warszawa 1993, s. 53.

⁷ T. Doktor, *Orientalne ruchy religijne i parareligijne w Polsce*, „Więź” 35(1992) nr 5, s. 52.

historii lub poza nią; członkowie ruchu religijnego muszą wierzyć w istnienie Bytu nadprzyrodzonego poza i ponad światem doświadczalnym zmysłowo, z którym to Bytem można nawiązać kontakt przez modlitwę lub kontemplację; ruch religijny musi zawierać rytę i obrzędy, które umożliwiają osiągnięcie zbawienia, wyrażając przy tym cześć, przebłaganie oraz prośbę w stosunku do Bytu nadprzyrodzonego.

Ruchy religijne różnią się od innych zrzeszeń religijnych stopniem najmniejszego nasycenia elementami organizacyjnymi (formami organizacji). Ważnym elementem ich atrakcyjności jest akcentowanie wychowania religijnego, swobody wstąpienia bądź wystąpienia z ruchu oraz brak więzów organizacyjnych. Mimo że brak jakiegokolwiek przymusu organizacyjnego w ruchach sprawia, że nie zapewniają większej stabilności dla działalności apostołskiej, to jednak są ważnymi siłami przemian, kształtującymi nowe środowiska chrześcijańskie, o ile są mocno zintegrowane z życiem Kościoła⁸.

Stowarzyszenia

Drugą formą uczestnictwa zrzeszonego wiernych w życiu Kościoła są stowarzyszenia. Obejmują one określoną grupę osób zrzeszającą się w celu osiągnięć przez wspólne działania określonych celów związanych z życiem Kościoła⁹. Stowarzyszenia to wszelkie organizacje formalne, działające na podstawie zatwierdzonych, wyraźnie lub niewyraźnie, przez władzę kościelną statutów, z uwzględnieniem zwykłych form organizacyjnego działania (jak zarząd, sprawozdania, tryb odbywania posiedzeń)¹⁰. Opierając się na *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (kan. 298) oraz na *Dekrecie o apostołstwie świeckich* (nr 19) można wyliczyć siedem głównych celów zakładania stowarzyszeń: popieranie doskonalenia życia chrześcijańskiego, wspieranie form publicznego kultu religijnego, popieranie nauczania chrześcijańskiego, podjęcie inicjatyw ewangelizacyjnych, praktykowanie dzieła miłosierdzia, podjęcie dzieł chrześcijańskiej miłości (tzw. doczesne dzieła miłosierdzia), przejęcie porządku doczesnego duchem chrześcijańskim¹¹.

Stowarzyszenia w Kościele dzielą się na publiczne i prywatne. Pierwsze są zakładane, zatwierdzane i kierowane przez władzę kościelną. Ich zadania należą wprost do misji Kościoła. Stowarzyszenia prywatne są zakładane w sposób wolny przez wiernych, rządzą się same i są potwierdzone przez kompetentną władzę kościelną na tej podstawie, że ich cele są zbieżne z misją Kościoła. Stowarzyszenia

⁸ E. Weron, *Rola i miejsce stowarzyszeń katolickich w życiu i posłannictwie Kościoła*, CT 62(1992) fasc. 11, s. 140; S. B. Clark, *Budowanie wspólnot chrześcijańskich. Strategia odnowy Kościoła*, Wrocław-Kraków 1994, s. 146-172.

⁹ E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985, s. 342.

¹⁰ E. Weron, *Rola i miejsce stowarzyszeń...*, dz. cyt., s. 139.

¹¹ Por. E. Górecki, *Prawo zrzeszania się w Kościele*, „Colloquium Salutis” 20(1988), s. 258.

publiczne związane są z Kościołem strukturalnie i funkcjonalnie (np. Akcja Katolicka), natomiast stowarzyszenia prywatne tylko funkcjonalnie¹².

Istnieje kilka elementów charakterystycznych dla stowarzyszeń kościelnych, które odróżniają je zarówno od stowarzyszeń niekościelnych, jak i od innych kościelnych struktur zrzeszeniowych. Chodzi o wspólność osób tworzących jedną (we wspólnocie jest wyższy stopień wspólności osób). Drugim wymaganym elementem jest wybrany w sposób wolny i kanonicznie określony cel stowarzyszenia, który musi się mieścić w ogólnym posłannictwie Kościoła. Następnym elementem jest wewnętrzny porządek stowarzyszenia, dzięki któremu gwarantuje się m.in. potrzebną dla jego działalności przestrzeń (autonomię), zależną co do charakteru i zakresu od tego, czy jest to stowarzyszenie publiczne, czy prywatne. Ostatnim elementem jest dobrowolne członkostwo, które opiera się na wolności przynależenia do stowarzyszeń. Wolność ta zakłada i zawiera: swobodę zakładania stowarzyszeń, wstąpienia do istniejących struktur i wolność kierowania nimi. Ta ostatnia zakłada wolność przyjęcia lub nieprzyjęcia kogoś do stowarzyszenia¹³.

Grupy religijne

Kolejną formą uczestnictwa zrzeszonego w życiu i misji Kościoła są grupy religijne. Są to wyróżnione i zorganizowane systemy relacji pomiędzy wieloma osobami zmierzającymi do realizacji określonego zespołu wartości¹⁴. Grupy religijne, tworząc zespoły czy zrzeszenia nieformalne, są małymi gronami wiernych, którzy opierając się na osobistej znajomości i przyjaźni gromadzą się we wspólnoty. Te wspólnoty działają bez określonych form organizacyjnych. Są one znakiem wspólnoty Kościoła i przez nie ukazują się innym ludziom jako prawdziwe świadectwo miłości (por. DA, 17). Najczęściej są one miejscami wspólnego życia bądź przymierza. Członkowie wspólnoty żyją często pod jednym dachem lub spotykają się bardzo regularnie, by sprawować wspólnie Eucharystię, czytać *Pismo Święte*, modlić się i ewangelizować. Swoim życiem nawiązują do początków chrześcijaństwa, gdy wierni łączyli się w małe wspólnoty, by łatwiej zachować tożsamość i umocnić swą siłę misyjną w świecie pogańskim, bardzo często wrogim chrześcijaństwu¹⁵. Poszczególni chrześcijanie w tych grupach czy wspólnotach nabierają potrzebnych sił i otrzymują pomoc duchową do pokonywania trudów życia oraz dzięki wymianie doświadczeń podtrzymują zapał apostołski¹⁶.

¹² T. Żeleźnik, *Stowarzyszenia katolickie w dziele formacji katolicko-społecznej*, „Społeczeństwo” 9(1991) nr I, s. 129; E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985, s. 343.

¹³ Por. E. Górecki, *Prawo zrzeszania się w Kościele*, „Colloquium Salutis” 20(1988), s. 268-269.

¹⁴ W. Piwowarski, *Grupa religijna*, EK t. 4, kol. 220.

¹⁵ Por. F. Lenoir, *Nowe wspólnoty*, Warszawa 1993, s. 21.

¹⁶ E. Weron, *Apostolstwo katolickie. Zarys teologii apostołstwa*, Poznań 1987, s. 37. Zob. G. Chantraine, *Laikat. Chrześcijaństwo w świecie*, Warszawa 1993, s. 52-55; Y. Congar, *Grupy nieformalne w Kościele z katolickiego punktu widzenia*, CT 42(1972) fasc. IV, s. 15-37.

Wspólnoty kościelne

Ważną rolę spełniają tzw. kościelne wspólnoty podstawowe¹⁷. Są to „grupy chrześcijan na szczeblu rodziny czy szczupłego grona osób, które spotykają się na modlitwie, czytaniu *Pisma Świętego* i katechezie, by dzielić się problemami ludzkimi i kościelnymi w perspektywie zaangażowania wspólnotowego. Są one znakiem żywotności Kościoła, narzędziem formacji i ewangelizacji, ważnym punktem wyjścia dla nowego społeczeństwa zbudowanego na fundamencie cywilizacji miłości”¹⁸. Wspólnoty te słusznie nazywane są podstawowymi, ponieważ stanowią żywą strukturę społeczności chrześcijańskiej, do której należą ludzie wierzący lub szczerze poszukujący rozwiązania swoich trudności w dziedzinie wiary i moralności katolickiej. Reprezentują one ostatecznie owoc działania Słowa Bożego, sakramentów, a szczególnie Eucharystii. Oznaczają się również charakterem eklezjalnym, który polega na utrzymywaniu więzi z hierarchią kościelną przy uczestniczeniu w apostołskich zamierzeniach parafii, diecezji czy całego Kościoła. W dalszej perspektywie swej działalności przyczyniają się do budowania cywilizacji miłości¹⁹. Wspólnota podstawowa jest przede wszystkim środowiskiem i od wspólnot nieformalnych różni się posiadaniem struktury organizacyjnej²⁰.

2. Uczestnictwo chrześcijan w zrzeszeniach kościelnych

Wymienione formy uczestnictwa zrzeszonego są czymś absolutnie różnym od tego, co nazywa się sektami, nawet jeżeli obecna w nich jest inspiracja chrześcijańska. Od sekt odróżnia je kilka cech charakterystycznych: posłuszeństwo papieżowi i biskupom, wierność Tradycji i obecnemu Magisterium Kościoła katolickiego, prawdziwa łączność z różnorodną rzeczywistością Kościoła, otwarcie na innych ludzi oraz wpływy z zewnątrz, duża wolność wyboru wobec zaangażowania się w życie wspólnoty, bądź też odejścia od niej²¹.

Przed każdym chrześcijaninem stoi wezwanie wprowadzenia obszaru swojej odpowiedzialności za Kościół we wszystkie wymiary ludzkiego życia. Rezultatem tego wezwania jest nowy rodzaj więzi społecznej, nowe wspólnoty, u podstaw

¹⁷ W wielu krajach, a zwłaszcza w Ameryce Łacińskiej grupy nieformalne (małe grupy) noszą nazwę wspólnot podstawowych. Por. E. de Araujo Sales, *Kościelne wspólnoty podstawowe*, „Communio” 6(1986) nr 4, s. 66-81.

¹⁸ RM, 51.

¹⁹ A. L. Szafranski, *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*, Lublin 1990, s. 322.

²⁰ S. B. Clark, *Budowanie wspólnot chrześcijańskich. Strategia odnowy Kościoła*, Wrocław – Kraków 1994, s. 57.

²¹ Por. *Sekty albo nowe ruchy religijne. Wyzwanie duszpasterskie*. (Raport bieżący oparty na 75 wypowiedziach i dokumentacji otrzymanej do 30 października 1985 od regionalnych i krajowych Konferencji Episkopatów). OsRomPol 7(1986) nr 5, s. 3-6.

których znajduje się braterska solidarność²². Treścią tego wezwania jest uczestnictwo, które polega na inkorporacji, na uczestnictwie w Chrystusie²³. Od jakości tego uczestnictwa w życiu wspólnoty eklezjalnej zależy stopień urzeczywistniania się Kościoła we współczesnym społeczeństwie.

Uczestnictwo chrześcijan w ruchach, stowarzyszeniach, grupach i wspólnotach religijnych jest ważną formą urzeczywistniania się Kościoła. W taki sposób uobecniają chrześcijanie Kościół w różnorodnych środowiskach ludzkiego życia. Uchylenie się od tej odpowiedzialności prowadzi do ograniczenia ewangelizacyjnego oddziaływania Kościoła²⁴. Zrzeszenia religijne, często różne pod względem organizacji i metod wychowawczych oraz obszaru działalności, łączy zbieżność celu, którym jest „odpowiedzialne uczestnictwo w misji Kościoła głoszącego *Ewangelię* Chrystusa jako źródło ludzkiej nadziei i odnowy społecznej”²⁵.

Na mocy Chrystusowego posłannictwa to odpowiedzialne uczestnictwo ściśle wiąże się z misją Kościoła. Zamysłem Kościoła jest, aby chrześcijanin swoją postawę uczestnictwa utożsamiał z posłannictwem Chrystusa i Kościoła. Ponieważ powołaniem Kościoła jest apostołstwo, przeto udział w życiu Kościoła oznacza przyjęcie postawy apostołskiej. Przejście z postawy uczestnictwa do postawy apostołskiej posiada głębszą interpretację. Kościół uczestniczący w zbawczej misji Chrystusa nie jest zrozumiały bez wypływającego z niej apostołstwa. Kategorie uczestnictwa i apostołstwa są tak wzajemnie powiązane, że właściwie nie jest możliwe zrozumienie jednej kategorii bez odwołania się do drugiej, ponieważ dotyczą one ontycznej podstawy misji Chrystusa i Kościoła. Apostołstwo Kościoła, polegające na „skierowaniu całego świata do Chrystusa, wchodzi niejako w rzeczywistość bycia chrześcijaninem, jest przez tę rzeczywistość w sposób podstawowy określane – i zarazem w podstawowej mierze o niej stanowi²⁶. Dlatego należy kojarzyć je z tożsamością chrześcijanina i odpowiedzialnością za realizację zbawczej misji Kościoła. „Każdy aspekt życia chrześcijańskiego jest ontologicznym wyrazem uczestnictwa w Nowym Przymierzu, które Bóg zawarł z ludzkością w Chrystusie. Temu faktowi natury ontologicznej odpowiada zadanie natury egzystencjalnej: chrześcijanin winien dawać swoim życiem dynamiczne świadectwo nowej rzeczywistości, w której uczestniczy za sprawą miłości Boga. Innymi słowy, jest on wezwany do uczestnictwa we wspólnocie Kościoła, w zbawczym posłannictwie

²² Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników I Międzynarodowego Kongresu Ruchu Unita Nova* nr 3(20 III 1983), *OsRomPol* 4(1983) nr 5-6, s. 6.

²³ K. Wojtyła, *Struktury Kościoła a wspólnota Ludu Bożego*, [w:] J. Majka (red.), *Człowiek w Kościele*, Wrocław 1979, s. 18; J. Krucina, „*Synteza struktur i postaw – budowanie Kościoła w ujęciu kard. Karola Wojtyły*”, *Colloquium Salutis* 15(1983), s. 141.

²⁴ J. Scholle, *Powołanie i misja świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*. (Przemówienie podczas VII Zgromadzenia Generalnego Synodu Biskupów), *OsRomPol* 8(1987) nr 4, s. 10.

²⁵ ChL, 29.

²⁶ K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 1972, s. 288.

Chrystusa²⁷. Dokument soborowy stwierdza, że nie ma w Kościele „żadnego członka, który by nie uczestniczył w posłannictwie całego ciała, lecz każdy ma nosić w sercu swoim Jezusa jako świętość, a duchem prorocstwa dawać świadectwo o Jezusie²⁸. Jest więc apostołstwo związane z faktem bycia chrześcijaninem oraz z istotą chrześcijańskiego powołania, które polega na skierowaniu całego świata do Chrystusa²⁹. Tym bardziej apostołstwo tworzących się i działających zespołów odpowiada ludzkim i chrześcijańskim wymogom wiernych. Ukazuje ono także znak wspólnoty i jedności Kościoła w Chrystusie, który zapewnił, że gdzie dwaj albo trzej zgromadzeni są w imię Jego, tam i On jest pośród nich³⁰.

Sobór Watykański II stwierdził, że ludzie świeccy mają prawo zakładać stowarzyszenia, kierować nimi i wstępować do już istniejących³¹. Prawodawstwo posoborowe ten przywilej również potwierdza. „Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności, albo dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów” (kan. 215).

Prawo do zrzeszania się katolików odwołuje się do eklezjologii, ponieważ znajduje się ono w obszarze dobra całego Kościoła. Zachowując i realizując to prawo trzeba zawsze je widzieć w kontekście dobra Kościoła, unikając niepotrzebnego partykularyzmu, który wyzwała rozpraszanie sił. Zdarza się to wówczas, gdy bez dostatecznego powodu zakłada się nowe stowarzyszenia i tworzy nowe dzieła lub podtrzymuje nieżyłowe już stowarzyszenia i przestarzałe metody³².

Kryteria przynależności

Adhortacja apostołska *Christifideles laici* wyszczególnia kilka podstawowych kryteriów, które określają charakter każdego zrzeszenia osób świeckich w Kościele. Pierwsze z kryteriów domaga się, aby każdy chrześcijanin, będący członkiem jakiegoś zrzeszenia eklezjalnego, na pierwszym miejscu stawiał powołanie do świętości. Dotyczy to również całego zrzeszenia, które w realizacji swoich celów postulat ten musi uważać za pierwszorzędny. Drugie kryterium domaga się, aby każde zrzeszenie odznaczało się odpowiedzialnością w wyznawaniu wiary katolickiej. Chodzi tu o takie przepowiadanie prawdy o Chrystusie, Kościele i człowieku, które jest zgodne z autentyczną interpretacją Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. Trzecie kryterium zakłada, że zrzeszenie winno dawać świadectwo trwałej i autentycznej komunii. Wyraża się ono w synowskim odniesieniu całego zrzeszenia

²⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie na spotkaniu z młodzieżą* (30 III 1985) nr 7, OsRomPol 6(1985) nr 3, s. 3.

²⁸ DK, 2.

²⁹ F. Adamski, *Wychowanie do zaangażowania w Kościele*, „Communio” 2(1982) nr 5, s. 124.

³⁰ Por. Mt 18, 20; DA, 18

³¹ Por. DA, 19.

³² Por. DA, 19.

i poszczególnych członków do hierarchii kościelnej. Czwarte kryterium informuje, że kościelne zrzeszenia mają charakteryzować się zgodnością z apostołskim celem Kościoła oraz brać czynny udział w realizacji tych celów³³.

Wymienione kryteria stanowią fundament eklezjalnych zrzeszeń i weryfikują się przez towarzyszące ich życiu i działalności rezultaty. Tymi rezultatami może być: „ożywienie umiłowania modlitwy, kontemplacji, życia liturgicznego i sakramentalnego; działalność na rzecz wzrostu powołań do chrześcijańskiego małżeństwa, do sakramentalnego kapłaństwa i do życia konsekrowanego; gotowość uczestniczenia w przedsięwzięciach i działaniach Kościoła zarówno na szczeblu lokalnym, jak krajowym i międzynarodowym; zaangażowanie w dziedzinie katechezy i pedagogiczne umiejętności w wychowywaniu chrześcijan; pobudzenie do chrześcijańskiej obecności w różnych środowiskach społecznych i udział w organizowaniu i animacji dzieł charytatywnych, kulturowych i duchowych; duch wyrzeczenia i powrót do ewangelicznego ubóstwa jako źródła wspaniałomyślnego miłości wszystkich ludzi; nawrócenie na drogę chrześcijańskiego życia lub powrót do wspólnoty ochrzczonych tych, którzy niegdyś odeszli”³⁴. Kryteria te posiadają wydźwięk pastoralny i strzegą jedności Kościoła³⁵ oraz zobowiązują do nieustannego pogłębiania znajomości tajemnicy Chrystusa i Kościoła, przypominają również o komplementarności, gdyż rozmaite ruchy nie mogą wystarczać same sobie. Muszą one uznać tę komplementarność, która istnieje pomiędzy wszystkimi żywymi siłami w Kościele i współpracować ze strukturami posoborowymi, to jest z radami pastoralnymi na wszystkich poziomach³⁶.

Każdy ruch, stowarzyszenie, grupa czy wspólnota religijna żyjąc w jedności z Kościołem partykularnym i powszechnym oraz w łączności z pasterzami i Urzędem Nauczycielskim Kościoła, troszcząc się przy tym o pasterskie oddziaływanie oraz unikając wszelkiej manipulacji ideologicznej staje się autentyczną wspólnotą eklezjalną. Jedynie takie wspólnoty są gwarancją aktualizowania Kościoła we współczesnym świecie. Autentyczne ruchy i grupy eklezjalne są również źródłem nieustannego odradzania się Kościoła w jego egzystencjalnej i historycznej autentyczności, działając ożywiająco wewnątrz instytucji. Zrzeszenie religijne nie jest i nie może być strukturą alternatywną w stosunku do instytucji kościelnej. Jan Paweł II podkreśla, że różne ugrupowania mają obowiązek służenia parafii i Kościołowi partykularnemu, a stopień ich zaangażowania w tej służbie będzie

³³ Por. ChL, 30.

³⁴ ChL, 30.

³⁵ Jan Paweł II naucza: „Dlatego jest rzeczą zasadniczą, abyście zawsze szukali pogłębienia jedności z całym Kościołem; z jego Pasterzami i nauczycielami, z jego doktryną i dyscypliną, z jego życiem sakramentalnym oraz z całym ludem Bożym”. Przemówienie do uczestników Ruchu Odnowy Charyzmatycznej (15 V 1987), nr 2, OsRomPol 8(1987) nr 6, s. 3.

³⁶ Jan Paweł II, *Przemówienie podczas audiencji dla uczestników plenarnego zebrania Papieskiej Rady Świeckich* (12 X 1982), nr 7, OsRomPol 3(1982) nr 10, s. 14.

punktem wyjścia dla oceny wartości poszczególnych doświadczeń istniejących wewnątrz ruchów i stowarzyszeń³⁷.

Skala przynależności

Podaje się oficjalnie, że do grup religijnych, stowarzyszeń i ruchów katolickich w Polsce deklaruje swoją przynależność ponad 2,5 miliona osób³⁸, czyli ok. 5% katolików. Wnoszą one niewątpliwie ważny wkład w kształtowanie kultury pedagogicznej rodziców w naszym kraju.

Jak to już zostało wcześniej podkreślone, powstawanie i szybki wzrost ruchów, wspólnot i stowarzyszeń religijnych jest szczególnym fenomenem czasów posoborowych³⁹. Zaczęły się one rozwijać w Polsce w latach 60. Istniejące wcześniej stowarzyszenia chrześcijańskie zostały w Polsce zlikwidowane przez reżim komunistyczny w 1950 roku. Dopiero od 1989 roku stowarzyszenia mogą być na nowo rejestrowane w sądach i swobodnie prowadzić działalność statutową. W latach 60. i 70. rozwijały się natomiast w parafiach grupy nieformalne i kościelne ruchy charyzmatyczne. Do Polski zostały przeszczepione niektóre ruchy charyzmatyczne z zagranicy⁴⁰, ale powstały także rodzime ruchy⁴¹. Wiesław Przygoda twierdzi, że „rozwój zrzeszeń katolików świeckich miał w Polsce swoje apogeum na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. W latach dziewięćdziesiątych nastąpiła stabilizacja rozwoju zrzeszeń religijnych. Część katolików pozostała u dawnych ruchach nieformalnych, część z nich przyłączyła się do powstałych po 1989 r. stowarzyszeń”⁴².

W Polsce prowadzi aktualnie działalność ok. 150 dużych ruchów i stowarzyszeń chrześcijańskich o zasięgu krajowym lub regionalnym⁴³ (niektórzy podają liczbę wręcz 300)⁴⁴. Niewątpliwie trudna jest do oszacowania liczba mniejszych grup funkcjonujących w społecznościach lokalnych, niekiedy w jednej parafii. Ruchy katolickie odbywają kongresy krajowe. Miały one miejsce w latach: 1994, 2000, 2005.

³⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie podczas audiencji dla uczestników Sesji Plenarnej Kongregacji Duchowieństwa* (20 X 1984), nr 7, *OsRomPol* 5(1984) nr 11-12, s. 24.

³⁸ Por. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Katolicki trzeci sektor*, www.iskk.pl, (26.04.2010); W 1997 roku podawano liczbę 2 mln. Por. T. Zembrzusi, *Wnioski końcowe, Kto?* Włocławek 1997, s. 146 (cyt. za. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 205).

³⁹ Por. M. Ozorowski, *Ruchy kościelne wezwaniem do współodpowiedzialności za Kościół*, [w:] W. Nowacki, J. Czaplicki, *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, Pelplin 2005, s. 99-106.

⁴⁰ Np. Neokatechumenat, Comunione e Liberazione, Odnowa w Duchu Świętym, Focolari, Ruch Szentszacki, Wiara i Światło i inne.

⁴¹ Np. Ruch Światło-Życie, zorganizowany przez ks. F. Blachnickiego; Ruch Rodzin Nazaletańskich – założony przez ks. T. Dajczera i inne.

⁴² W. Przygoda, *Apostolat świecki w Polsce w czterdzieści lat po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 2006 t. 7, s. 53.

⁴³ Por. tamże. Należy zaznaczyć, że podana liczba jest jedynie przybliżona.

⁴⁴ Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, Lublin 2001, s. 205. Autor podaje, że najliczniejszym jest Ruch Światło-Życie (ok. 70 tys.).

W 1990 roku powstała Ogólnopolska Rada Ruchów Katolickich, do której aktualnie należą liderzy ponad 70 ruchów katolickich. Celem tej rady jest: promocja działalności ruchów katolickich w Kościele i społeczeństwie; rozwój współpracy pomiędzy ruchami w zakresie ewangelizacji, apostołstwa i formacji; współpraca z Episkopatem Polski, władzami rządowymi i samorządowymi; wspieranie refleksji teologicznej nad zjawiskiem ruchów w Kościele, a także kontakty i współpraca międzynarodowa z ruchami katolickimi⁴⁵.

3. Zrzeszenia jako wsparcie rodziny

Po Soborze Watykańskim II w teorii i praktyce pastoralnej powrócono do sformułowanej w Kościele pierwotnym kategorii rodziny jako Kościoła domowego. Dowartościowanie małżeństwa i rodziny w kontekście eklezjalnym zaowocowało rozwojem wielu inicjatyw zmierzających do uwydatnienia podmiotowości rodziny i jej znaczenia w budowaniu wspólnoty Kościoła. Jedną z cennych inicjatyw duszpasterstwa rodzin jest tworzenie, popieranie i troska o rozwój ruchów, stowarzyszeń i grup troszczących się o rodzinę.

W literaturze teologiczno-pastoralnej problematyka zrzeszeń rodzin zwykle jest poruszana przy okazji opracowywania zadań duszpasterstwa rodzin lub w publikacjach dotyczących stowarzyszeń eklezjalnych w ogólności⁴⁶. Jest też sporo opracowań konkretnych zrzeszeń rodzinnych⁴⁷.

Zrzeszenia kościelne wspierające rodzinę są odpowiedzią na rodzące się potrzeby. W świecie współczesnym tradycyjny model rodziny jest narażony na wiele niebezpieczeństw. Przede wszystkim dotyczą one osłabienia trwałego charakteru małżeństwa i zastępowania go związkami nieformalnymi. Znaczne zagrożenie stanowią próby uznania za rodzinę związków między osobami tej samej płci, brak poszanowania prawa do życia oraz propagowanie liberalnych systemów wychowawczych. Rozluźnienie więzi rodzinnych i relatywizacja wierności małżeńskiej też nie są bez znaczenia. Dlatego rodzina pozostawiona sama sobie często jest bezradna wobec tendencji liberalizujących lub nawet negujących jej religijny wymiar. Poza tym nierozwiązane problemy rodzinne mogą negatywnie

⁴⁵ Por. A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*. Warszawa 2000, s. 307-310.

⁴⁶ Por. J. Błaszczeń, *Katolickie ruchy na rzecz rodziny*, [w:] Komisja Episkopatu Polski, *Program duszpasterski na rok 1993/94. Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 501-506; W. Jankowski, *Ruchy prorodzinne w Polsce*, SnR 7(2003) nr 1, s. 111-130. W kontekście dynamiki grupowej i ogólnej analizy zrzeszeń laikatu zagadnienie omawiają: H. Krzysteczko, *W małej grupie religijnej. Wpływ przynależności do małej grupy religijnej na poczucie uczestnictwa w życiu społecznym. Studium pastoralne*, Katowice 2003; H. Wrońska, *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne*, Lublin 2007.

⁴⁷ Oto niektóre opracowania: S. Wawrzykiewicz, *Małżeństwo drogą do świętości. Duchowość małżeńska w doświadczeniu Equipes Notre-Dame*, Kraków 2005; M. Sawicka, *Troska o świętość życia rodzinnego we Wspólnocie Przymierze Rodzin „Mamre”*, Częstochowa 2006; M. Ostrowski, *Ruch Domowego Kościoła*, LTP, s. 755-756; J. Grzybowski, *Małżeńskie drogowskazy*, Kraków 2009.

wpływać na przeżywanie wiary. W takiej sytuacji szczególną formą pomocy dla rodzin jest tworzenie, rozwijanie i promowanie ruchów, stowarzyszeń, wspólnot i grup, które tworzą środowiska chrześcijańskie i wspierają rodziny w rozwoju życia zgodnego z wiarą.

Każdy kościelny ruch czy stowarzyszenie ma własne priorytety i kierunek działania. Jednak w planie działań niemal każdej grupy kościelnej jest rodzina, która dziś wymaga szczególnej uwagi. Stąd nasze zainteresowanie skierowane jest także w stronę innych ugrupowań katolickich. One także, choć w różnej mierze, zwracają uwagę na problematykę rodzinną, a w szczególności na problem kształtowania kultury pedagogicznej rodzin. Poszukajmy zatem odpowiedzi na pytanie, jaką rolę przypisuje Kościół tym ugrupowaniom w dziedzinie formacji chrześcijańskiej?

Wyraźną zachętę do tworzenia zrzeszeń rodzinnych sformułował Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio*, uznając troskę o nie jako ważne zadanie duszpasterstwa rodzin⁴⁸. Papież zaznaczył ponadto, że każde zrzeszenie rodzinne powinno akcentować życie zgodne z Ewangelią, solidarność międzyludzką, kształtowanie sumienia oraz realizację miłości w życiu rodzinnym i społecznym.

Zrzeszenia te są o tyle nadzieją dla Kościoła, o ile: 1) karmić się będą Słowem Bożym i nie pozwolą się usidlić wpływom skrajnych frakcji politycznych ani modnym ideologiom; 2) opierają się pokusie systematycznej kontestacji i duchowi superkrytycyzmu pod pretekstem szczerości i prawdy; 3) silnie wkorzeniają się w Kościół lokalny, a zarazem trzymają się Kościoła powszechnego, dzięki czemu bronią się przed zamknięciem w sobie; 4) zachowują szczerą łączność z pasterzami, których Pan dał swemu Kościołowi, oraz z Urzędem Nauczycielskim, jaki powierzył im Duch Chrystusa; 5) nie uważają, że tylko one są adresatami *Ewangelii* albo że tylko do nich należy zadanie jej głoszenia, a tym mniej, że tylko im *Ewangelia* została powierzona; uznają, że Kościół wciela się i wyraża w różnych postaciach, a nie tylko w ich własnym; 6) codziennie wzrastają w poczuciu obowiązków, w gorliwości religijnej, w troskliwości i aktywności misyjnej wobec innych; 7) wykazują poczucie wspólnoty ze wszystkimi ludźmi⁴⁹.

W Polsce do 1989 roku panował system komunistyczny, który zwalczał wszelkie formy zrzeszeń związanych z Kościołem katolickim. Dopuszczał istnienie organizacji, ale tylko takich, które promowały tzw. ideały socjalistyczne. Dlatego zrzeszenia rodzin, choć istniały w Polsce, to napotykały wiele trudności ze strony władz. Rodziny zaangażowane we wspólnoty katolickie były inwigilowane i szkanowane. Nie przeszkodziło to jednak w tworzeniu i funkcjonowaniu różnych ruchów, stowarzyszeń, grup i wspólnot o charakterze rodzinnym. W tamtym

⁴⁸ Por. FC, 72; B. Mierzwiński, „*Familiaris consortio*” jako synteza doktrynalno-pastoralna nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, AK 2007 nr 588, s. 214-221.

⁴⁹ Por. EN, 58.

czasie były one nie tylko środowiskiem formacji religijnej, lecz także znakiem kontestacji istniejącego porządku⁵⁰.

Po 1989 liczba ruchów, stowarzyszeń i wspólnot rodzinnych znacznie wzrosła. Trudno podać dokładnie ich liczbę, ponieważ w dużej mierze zależy to od przyjętych kryteriów klasyfikacji. Sporo zrzeszeń, mimo że nie jest wprost wspólnotami rodzin, to w swoim programie posiada elementy formacji rodzin, stąd trudności w podaniu precyzyjnej liczby wszystkich grup odnowy życia rodzinnego. Poza tym istnieją zrzeszenia o zasięgu tylko diecezjalnym lub nawet parafialnym, a także nieformalne grupy skupiające rodziny.

Klasyfikacja zrzeszeń rodzinnych zależy od przyjętego kryterium podziału. Można wśród nich wyróżnić cztery zasadnicze grupy⁵¹: 1) zrzeszenia mające trwałe dorobek i doświadczenie pracy, np. Rodzina Rodzin, Kościół Domowy, Spotkania Mażeńskie, Przymierze Rodzin, Ruch Rodzin Nazaretańskich; 2) zrzeszenia ściśle współpracujące ze wspólnotami zakonnymi, np. Rodziny Urszulińskie oraz Rodziny Szensztackie; 3) ruchy obrony życia – bardzo liczne w Polsce⁴⁴; 4) stowarzyszenia, np. Stowarzyszenie „Przymierze Rodzin”, Stowarzyszenie Rodzin Katolickich, Stowarzyszenie „Dom Rodzinny”, Stowarzyszenie Trudnych Mażeństw „Sychar”, Stowarzyszenie „Rzecznik Praw Rodziców”, Wspólnota Rodzin Katolickich „Umiłowany i umiłowana”. Stowarzyszenie Odnowy Rodzin. Ważne miejsce zajmuje Polska Federacja Stowarzyszeń Rodzin Katolickich (skupia około 30 zrzeszeń prorodzinnych) oraz Polska Federacja Ruchów Obrony Życia (skupia około 100 pomniejszych organizacji)⁵².

Istnieje w Polsce wiele ugrupowań katolickich, które w swoim programie formacyjnym wyraźnie promują zdrowy obraz rodziny. Wszystkie one mają sporo elementów rodzinnych i niewątpliwie przyczyniają się do promocji rodziny chrześcijańskiej oraz pomagają w odnowie życia rodzinnego. Nie sposób w krótkim opracowaniu omówić je wszystkie.

* * *

Przeprowadzona tu krótka charakterystyka zrzeszeń eklezjalnych wykazała, że uczestnictwo chrześcijan w tego typu wspólnotach jest ważną formą urzeczywistniania się Kościoła w dzisiejszych czasach. Dzięki przynależności do tych zrzeszeń ludzie wierzący mają szansę umacniania swojej wiary, mają też pomoc do budowania tej wiary w swoich rodzinach. Wiara potrzebuje „miejsca”, w którym może się umacniać i stawać osądem życia. Aby nie była jedynie dodatkiem

⁵⁰ Por. W. Śmigiel, *Nowe ruchy eklezjalne w Polsce. Czy nadeszła „wiosna Kościoła”?* [w:] K. Półtorak (red.), *Recepcja Soboru. Niektóre wskazania wobec życia i działania Kościoła 40 lat po Soborze Watykańskim*, Szczecin 2007, s. 161-165.

⁵¹ Podział taki można znaleźć: W. Śmigiel, *Ruchy, stowarzyszenia, wspólnoty i grupy wspierające rodzinę jako Kościół domowy*, [w:] A. Tomkiewicz, W. Wieczorek (red.), *Rodzina jako Kościół...*, s. 462.

⁵² M. Preciszewski, *Nowe ruchy apostołskie*, „Biuletyn KAI” 1998 wydanie specjalne s. 44-45.

do życia, potrzebuje rozwoju i wzrostu. Same praktyki religijne, choć są bardzo istotne, nie wystarczą. W doświadczenie wiary wchodzi cały człowiek. Na rodzące się pytania i wątpliwości może on znajdować adekwatne odpowiedzi żywo uczestnicząc w małej wspólnotce kościelnej, która pozwala ponadto doświadczyć piękna życia z braćmi w jednej wierze, smaku nowego życia w Chrystusie. Zdobywają też zapał misyjny głoszenia wiary. Mają większą szansę uobecniania Kościoła w różnorodnych środowiskach. Zrzeszenia religijne, często różne pod względem organizacji i metod wychowawczych oraz obszaru działalności, łączy zbieżność celu, którym jest „odpowiedzialne uczestnictwo w misji Kościoła głoszącego Ewangelię Chrystusa jako źródło ludzkiej nadziei i odnowy społecznej”⁵³.

⁵³ ChL, 29.